

РЕЗИОМЕТА

на

трудовете, с които

доц. д-р Людмила Симеонова Стоянова
участва в конкурса за професор

1.) Резюме

на монографията „ВЕСТНИКЪТ И НАЦИОНАЛНАТА КУЛТУРНА ПАМЕТ”

Монографията „Вестникът и националната културна памет”, (издание на ВСУ, 2012 г., 223 страници) изследва една академично необсъждана функция на всекидневния печат – да запечатва, съхранява и препредава обществена памет, създавайки мощна информационна банка за бъдещето. Трудът осветява природата на вестника като регистратор и хранител на културноисторическа памет, способна да подкрепя разкритията на историците. В хода на анализа се откроява и специфичният характер на вестникарското „помнене“ - непрецизно, често пъти афектно, митологизиращо, идеологически или рекламно-комерсиално субективизирано. Във всички случаи обаче старите вестникарски броеве съдържат и съхраняват преживян социален, включително и социокултурен опит. Те помнят, без да са го целели, отвъд дефинитивната функция на вестника едnodневка, създаван за нуждите на текущия ден, за *сега и тук*. Изтеклото време пренасочва отколешните вестникарски броеве от корпуса на актуалните информационно-коментарни текстове към корпуса на текстовете, атакуващи склонността ни към забравата. Времето приобщава всекидневника към запааметилите, помнещи и припомнящи жанрове – към хрониката, дневника, мемоара; препраща го към общността на изворовите - подкрепящи историописта - текстове.

В подкрепа на подобни изводи в монографията е осветен „Цариградски вестник“ на Ал. Екзарх, коментиран като извор на важни сведения за историята на книжовното дело през Възраждането и за рекламата и разпространението на възрожденската книга – учебникарска, справочна, преводна. От такъв ракурс вестникът на Ал. Екзарх впрочем досега не е бил предмет на анализ и интерпретация в нашата културна история.

Споделянето на авторски и преводачески проекти, рекламите за новоизлезли книги и „рецензентските” и „авторрецензентски” реплики в поддържаните близо десетилетие рубрики „Обявление“ и „Книги за продаване“ на вестника са открити като важен момент в културтрегерската програма на тогавашния български просветен елит, все по-чужд на балканския консерватизъм и отворен за вдъхновени от Европа промени.

Обект на подробното теоретично осветяване в труда е и артжурналистиката като особено журналистическо писане и говорене, което охранява територията на автентичното изкуство от набезите на епигони и графомани и чертае йерархически равнища. Очертано е близкото роднинство на артжурналистиката с критиката – литературна, театрална, художествена и музикална, доколкото тя също озвучава, обсъжда и преценява естетическите факти и доколкото също като нея налага или ревизира творчески авторитети, т.е. може да лобира, но е в състояние и да маргинализира творческите прояви.

Публикувайки своя динамичен новинарски отговор на художественото събитие, медиите влизат в ролята на първия авторитетен навигатор в пространствата на изкуството. Артновината, медийният анонс и коментар на художествените прояви определено изпреварват критиката, понеже, като подинамични по природа, медиите първи внушават публичния им образ и “преди всички” квалифицират техния естетически статус, прикрепеността им към определен жанров, социално-исторически, идейно-философски или морално-етичен контекст. Естествено, без да са застраховани срещу възможните при блиц-рефлексии грешки в преценките.

Медийният анонс и медийният коментар фактически осигуряват вторична перформативност на творческия акт. Озвучават го пред една далеч по-широка аудитория, добавят разсъждения, проникновения и перспективи, както и препращащи връзки към хоризонта на други художествени факти и техните създатели. Артжурналистиката има свой собствен принос в реализацията на спектакъла, изложбата, концерта, книгата... Крайният извод е, че тя фактически е нещо много повече от осведомяваща журналистика, организирана в услуга на изкуството.

Монографията разглежда аналитично и професионалния профил на артжурналиста, третира го като друг, различен глас в медийното поле. Класическа фигура на посредник между изкуството и публиката, артжурналистът принадлежи към един културно-информационен елит, който не само съобщава, коментира и оценява, но също и проучва и прогнозира събитията и тенденциите в културната сфера и сътрудничи за изявата им. Артжурналистът е зареден с инициатива и амбиции “аранжор” на артефакти в медийното пространство. Публичното общуване с изкуството и неговата аудитория му осигурява възможността да влияе върху общественото мнение и обществения вкус, дава му власт да внушава нагласи и изгражда имиджи.

Монографията поставя и въпроса за съдържанието, техниката и стилистиката на говоренето за изкуство и култура в печата съобразно формата на изданията. Партийно ангажираната преса политизира артефактите. Специализираният печат ги коментира и остойностява някак суетно, патетико-апологетично или патетично отрицаващо. Масовият обича да ги интимнизира или скандализира. Той се вира в онова, което се върши зад кулисите - в репетиционната зала, в гримьорните и в ателиетата, в кафенето... Прекомерно

любопитен е за междуличностните отношения и пикантните моменти в неизбежния битов съпровод на изкуството. Но пък тъкмо високотиражният ежедневен печат е на практика най-лесният, непривилигиран път за достъп до информация за културата и в този смисъл е едно от средствата за нейното демократизиране.

В труда са предприети наблюдения и направени изводи върху културнопрезентативните и културнотворческите функции на десния български печат между световните войни. За основа на анализите и разсъжденията е използвано културноинформационното съдържание на проправителствения национален всекидневник „Слово“, като е очертана културната политика на изданието в динамиката на нейните промени в периода двадесетгодишното му съществуване. В труда ми „*Етнопсихология, култура, медия – съзвучия и дисонанси*“ (2003 г.) от същия ъгъл съм проследила и оценила и поведението на Захари-Стояновия в. „Свобода“ (орган на стамболовистите) в първото следосвобожденско десетилетие, както и Данаил-Крапчевата „Зора“ от времето между световните войни. Появата на устойчиво фиксирани за култура страници в „Слово“, „Зора“ и „Мир“ са интерпретирани и като успешно приключване на скритата борба в журналистическата гилдия за правото на културните събития да заемат своето място сред информационните приоритети, от една страна, и от друга - като продукт на амбицията за политическо субективизиране на културния живот. Очертава се умерено консервативната културна политика на проправителствения всекидневен печат, т.е. на т.нар. официози в България от първото десетилетие след Освобождението до 9-ти септември. Доколкото „Цариградски вестник“ на Ал. Екзарх също е консервативен и проправителствен, мястото му в горната поредица издания, с всичките възможни уговорки за различията в социално-историческия контекст, е (в определен смисъл) на възрожденски прообраз на техния тип културна мисия в обществото.

В монографията за първи път са портретирани в ролята им на артоколумнисти и критици две от водещите фигури в националния културен живот между войните: художникът Сирак Скитник, главен уредник на БНР, и писателят Димитър Шишманов, дипломат и министър, син на вазоведа Иван Шишманов.

. В монографията е включен и първият литературноисторически портрет на Тодор Кожухаров - военен писател, журналист и депутат, директор на в. „Слово“ в продължение на 22. Поради инкриминирането на вестника и на литературното наследство на Кожухаров, личността му досега бе останала извън полезрението на професионалистите, изследващи културната ни история. Творческият му път обаче е показателен за общественото поведение и ръководните ценности на представителите на българската култура от дясната скала на политическия спектър, градили България между световните войни. И на трите си поприща – и като писател, и като журналист, и като държавник Т. Кожухаров (щабскапитан Копейкин) е оставил забележителни следи.

Дясната българска преса почти не е била обект на профилиран анализ в

историята на българската журналистика и култура, не е подлагана на обективна професионална преценка отвъд най-общото ѝ заклеяване според известните идеологически клишета. В този смисъл смятам, че с картографирането на културно-информационния „пейзаж“ на в. „Слово“ и с разработките си върху делото на авторитетните му водещи и сътрудници - Сирак Скитник, Димитър Шишманов, Ангел Каралийчев, Петко Росен, Александър Божинов, Кирил Кръстев, Славчо Данаилов и др., както и с по-раншните си изследвания върху артополитиката и работата на културните редактори на в. „Свобода“ и в. „Зора“, съм отворила път за сондажи в едно непроучвано досега от литературоведи, културолози, изкуствоведи и медиаведи културно пространство.

2.) РЕЗЮМЕ

на монографията „ПАНТЕОНЪТ НА ОДЕСОС“ (култове, митове, мистерии)

Монографията „Пантеонът на Одесос“ (издат. на ВСУ, 2010 г., 286 стр., в съавторство) има характер на систематизиращ преглед на езическите божества, култовата обредност, култовите артефакти, храмовете и свещените пространства в Одесос от времето на създаването му от гръцки йонийски колонисти (към 585 г. пр. Хр.) до началото на християнизацията му (към Vв.). Откроен е и отгласът на мистериалните церемонии, митичните сюжети и езическите божествени персонажи в християнското изкуство и в българския фолклор.

Античният град е религиозна общност. Чрез практикуваните в тях религиозни култове полисите се идентифицират, а жителите им се обвързват в политическото единство на града-държава. В изискания ансамбъл от публични сгради, които оформят архитектурния силует на античния град, култовите обекти заемат изключително важно място. Античният урбанистичен пейзаж излъчва особено усещане за близост с боговете тъкмо заради концентрирането на храмове и светилища в относително ограниченото полисно пространство. Строени на сакрални места, гръцките храмове изразяват идеята за център на полиския свят. Главният храм е едновременно сърце и основно украшение на този свят. Издигнат на високо място, той фокусира в себе си погледа и религиозните чувства на античните хора. В морските полиси култови сгради строяли не само върху градските възвишения, а и край пристанищата.

Религиозните вярвания и представи и религиозните символи на жителите на античния Одесос следват развитието на полиса. Те отразяват неговата особена – смесена – етническа характеристика и мултикултуралност. Археологическите свидетелства сочат, че по продължение на многовековната му история в търсеция висша закрила морски град са чествани различни гръцки, тракийски, римски и

източни богове. Почти всички бляскави фигури от тракийския, гръцкия и римския пантеон и почти всички прелестни митически разкази за богове и смъртни в техните драматични взаимоотношения са били добре известни и под небето на одеситяните и са отбелязвани с пищни религиозни тържества в града им. Още от времето на първите заселници религиозният живот тук е особено богат на разнообразни култови прояви.

Местонахождението на свещените храмови постройки, в които се осъществявала връзката между полиса и боговете и където одеситяните търсели отговор на проблемите си и предсказания за бъдещето, е било в района над сегашното варненско пристанище, наричан и до днес Гръцката махала. Памет за облика на култовите постройки пазят сечените в града монети. Върху ревърсите на много от тях могат да се видят изображения на монументални архитектурни обекти, някои от които на реално съществували в града сакрални сгради.

Руините на първия храм на Аполон Делфиний в Одесос са открити при лекото възвишение в района на сегашния щаб на Военноморския флот. В района на Римските терми са били храмовете на божественият лечител Асклепий и на бога покровител на търговията, ораторското изкуство и гимнастиката Хермес, а вероятно и светилището на Трите нимфи – покровителки на целебните изворни води, ако се съди по откритите тук оброчни плочки. Край Малките римски терми, пак недалеч от пристанището, археолозите се натъкнаха на голямо светилище и на загадъчния Тракийски бог-конник, за чиято иконография, наложена в целия тракийски ареал, се предполага, че е създадена в откритата в кв. „Галата“ голяма работилница за сакрална теракота. В Одесос, сочат разкритите в района на стара Варна и околността култови паметници и пластика, е имало храмове и светилища и на богинята на съдбата Тюхе-Немезида, на Великия бог Дарзалас - патрон на града, на филантропичната богиня-покровителка на земеделския труд Деметра... Одеситяните охотно въздавали, и на бога на виното, танца, веселието и наслаждението Дионис, сочат археологическите находки от некрополите в Морската градина и в квартал „Галата“.

Религиозният живот и религиозно изкуство на одисетяни съдържат в себе си елементи от религиозната матрица на метрополния Милет, чийто патрон бил Аполон Делфиний, но и съществени моменти от метафизичните идеи на понтийските траки кробизи, отначало съседи, а с течение на времето и съграждани на йонийските колонисти. След инвазията на Рим одесоският пантеон мирно приобщава новите имперски божества.

Гръцките, тракийски и римски богове са идентични с анализа, себепознанието и с експресивното себеназоваване на народите от източносредиземноморския ареал. Зад тях стои душевен опит – човешки чувства, страсти и ценности. Те са изразителни метафори на колективната древна менталност. Както всички човешки божества и те обаче преди всичко олицетворяват вечната психична потребност на хората от висше същество, от някакъв небесен Баща или небесна Майка, които да ги обгрижват – да ги

наставляват и утешават, да ги наказват и награждават, да раздават справедливост и да създават морален ред. Вярвало се, че като по-висши създания в сравнение със земните родители на човека, небесните му родители разполагат с ключа към недостъпната за земния интелект и сетивност екзистенциална Тайна, към онова неизвестното “Отвъд”, което открай време тревожи човечеството. Неутолимо желание за прояснително общуване с отвъдния абсолютен и надеждата за негова справедлива арбитражна намеса в делата и събитията на Отсамното, Тукашното, са впрочем импулси, генериращи не само античната, а и всяка религиозност въобще. Включването в посветителните божески култове и мистерии е проява на стремящия се към единство с Космоса човешки Разум, на порива му да разгадае Истината за плътта, пола, зачатията и раждането, да разкъса непроницаемите завеси, които крият тайните на Живота и Смъртта. Надарявайки божествата си с лелеяната Вечност, смъртният, ограничен във времето човек обявява и дръzkата си мечта за излаз извън железните закони на Хроноса – езическите божества знаели Миналото, участвали в Настоящото и владеели Бъдещето.

Образите на своенравните елински олимпийци, на дузината «варварски» – тракийски - и на аристократичните римски божества, които зареждали религиозно и одеситяните, се появяват на бял свят, естествено, и като резултат от продължили с хилядолетия мощни изригвания на възхитителното поетично въображение на народите от средиземноморския културен ареал. Тези образи, експресивно визуализирани, откриваме в религиозното изкуство на понтийския полис Одесос, където пътищата на гръцките, тракийските и римските богове се срещат и пресичат и се осъществява поетичен синтез на сродни митологични мотиви. В създадената от тях самите или ползвана от одеситяните вносна култова пластика, естествено, има съхранена и много полисна история, познание за града. Чрез знаците и символите, кодирани в тази култова пластика, се преоткрива по нов и уникален начин достойното му минало. То е оставило много повече следи за себе си, отколкото сме свикнали да предполагаме.

Превърнат в история, пантеонът на античния Одесос днес украсява представителните музейни сбирки на Варна. Всеотдайният труд на поколения археолози, историци на културата и изкуствоведи перманентно го преоткрива, коментира и вкарва в нов културен оборот.

Монографията „Пантеонът на Одесос“ е богато илюстриран с фотографии на култова пластика, нумизматичен материал и археологическите разкрития на сакрални архитектурни обекти от езическия период в историята на хилядолетна Варна и околността. Решена в стилите конвенции на познавателно систематизиращия и интерпретиращ, но нелишен от атрактивност историографиращ научен стил, тя е адресирана към преподавателите по хуманитарните дисциплини и изкуствата, студенти, ученици и екскурзоводи и за всички читатели - любители на историята, митологията и фолклора.

3.) Р Е З Ю М Е

на сборника студии и статии „Литературни ретроспекции“

Сборникът „Литературни ретроспекции“ (издание на ВСУ, 1999 г., 180 стр.) съдържа студии и статии, изследващи релациите *общество – култура – литература* върху инкриминирани или „забравени“ до демократичните промени романови текстове. Разработките могат да се определят като опит за възстановяване на насилствено прекъснатите връзки с автори и произведения, били достатъчно престижни в собственото си време и даващи и днес реални естетически основания за включването им в една представителна история на българската литература. Интерпретират се ключови за очертаване на действителната картина на българския романов епос инкриминирани творби на Яна Язова, Димитър Талев, Николай Райнов, Кирил Христов, Константин Константинов, Владимир Полянов, Павел Вежинов и др.

Сравнително близо до основната идея на сборника стоят тематично строго фиксирани очерци за неколцина от водещите български поети на изминалото столетие. Писмата на Пенчо Славейков до поетесата Мара Белчева са разгледани за пръв път като прообраз на българския епистоларен роман.

Двамата представящи най-новата ни литература автори в сборника поетите Христо Фотев и Константин Павлов, отстояват линията на граждански достойното авторско поетическо кредо. Жестовите им на инакомислещи творци от „ъндърграунда“ ги сродяват духом с представените тук автори от по-старото поколение, а това е част от търсеното концептуално единство в общото звучене на труда.

Съдържание:

Три етюда за Пенчо Славейков (1. Публицистиката на поета, 2. Епистоларният роман на Пенчо Славейков, 3. Поетът като критик);

Философско-естетически трансформации на евангелски образи и мотиви в романа „Между пустинята и живота „ на Николай Райнов;

През призмата на расата и пола (Интелектуалните рефлексии в романистиката на Кирил Христов);

Укриваната истина (За романа „Кръв“ на Константин Константинов;

Още за романа между двете световни войни („На завой“ на Димитър Талев и „Княз без корона“ на Владимир Полянов);

„Синият залез“ – фройдисткият роман на Павел Вежинов

Стоян Загорчинов в морския град

Феминистката перспектива в трилогията „Балкани“ на Яна Язова

„И прелез към живота не ще намерим ние...” (Комплексът в лириката на Николай Лилиев);

„Все пак поетът е красив безсрамник ...” (,Антипоезията на Константин Павлов);

„Ах, най-подир свободен, весел, лош ...” (Философскоетични мотиви в поезията на Христо Фотев)

4.) Резюме на сборника студии и статии „Етнопсихология, култура, медия – съзвучия и дисонанси“

Сборникът *„Етнопсихология, култура, медия – съзвучия и дисонанси“* (издание на ВСУ, 2003 г., 252 стр., отпечатан с финансовата подкрепа на Национален фонд „Култура“ към Министерството на културата) съдържа студии и статии, изследващи напреженията в релацията *общество – култура – медия*. Направен е обстоен преглед на културните политики на следосвободенския вестник „Свобода“ (орган на стамболовистите с редактор Захари Стоянов), на флагмана на проправителствения печат между световните войни - официозът „Зора“ (издание на Данаил Крапчев) и на „професорския вестник“ - „Слово“, създаден от Ал. Греков и проф. Никола Милев като орган на Сговора. Сондират се съобщенията и коментарите за култура, както и литературните текстове, помествани в тези издания.

От нов (медиаведски) ъгъл в отделна студия в сборника се интерпретира публицистичното на Пенчо Славейков, сравнително рядко разисквани в литературната ни история изобщо. На този фон се дискутира въпросът за участието на политическата цензура в борбата за литературната памет на нацията, както и някои рецидиви в езика и стила на съвременната преса.

С ъ д ъ р ж а н и е:

За диалога „изкуство – медии”

Културностроителните задачи на следосвободенска България в драматургията на Захари-Стояновия вестник „Свобода”

Вестник „Зора” като културен топос

Изкуството и литературата между световните войни в рефлексията на професорския вестник „Слово”

Пенчо Славейков за вестникарския език като разрушена норма

Изтокът и Западът в оптиката на един балкански интелектуалец (Пенчо Славейков в писмата си до поетесата Мара Белчева)

Опозицията „ние – те” в романовото наследство на Кирил Христов

Етнокултурното ни наследство и предизвикателствата на глобализма

Пресата като възпалена зона (За стила и езика на реформирацията се печат)

Политическата цензура във войната за литературната памет на нацията

5.) Резюме
на предговора и съставителската концепция на
сборника „Изкуство и публика“
с критически текстове и есеистика от Сирак Скитник

Сборникът „Изкуство и публика“ (издат. на ВСУ, 2012 г.), съдържащ публикациите на Сирак Скитник като артоколумнист на в. „Слово“, цели да активизира интереса към една непозната страна от творческото наследство на художника, да преоткрие и приобщи критическите му текстове към националния канон.

Като колумнист на „Слово“ между 1925 и 1931 г. Сирак Скитник (Панайот Тодоров Христов) води в него артрубриката „Изкуство и публика“. Поддържана с будеща възхищение регулярност, тя съприкосновява със случващото се в полето на текущия културен живот. Отворена е към една специална категория читатели с вкус и потребност от културна информация и ѝ е вменена стратегическата задача да формира в тяхно лице една модерно образована публика с развити сетива за възприемане на съвременното изкуство и с чувствителност към проблемите в културния живот на страната. Доказателство за значението на рубриката в общата концепция на националния всекидневник е фактът, че е разположена на първа страница, най-горе, вдясно от заглавието.

В „Слово“, известен сред съвременниците като „професорския вестник“, художникът-интелектуалец е в ролята на наблюдаващ „проиозводството“ и пазара на културна продукция у нас и в чужбина. На видяното реагира с темпераментен критически рефлекс, чиито дълбочини и динамизъм удивяват и днес. В авторитетното издание се разгръща блестящо вродената му дарба на публицист, интерпретатор и полемист. Публикациите му там обаче са почти неизвестен факт за биографите му и по тази причина са останали досега извън полезрението на нашата изкуствоведческа мисъл.

Ангажирана гражданска публицистика, проникателни критически отзиви, образцова философска есеистика, артистични поетични импресии – такъв е впечатляващо широкият жанров диапазон на текстовете на художника в „Слово“. Като артжурналист той с лекота влиза в най-различни социокултурни роли – на изкуствовед, театровед и киновец, на специалист по история на културата, на изкушен от етнографията и фолклора музеевед и даже на педагог и дидактик... В един и същ журналистически материалелегантно и безпроблемно преминава от високия концептуализъм и теоретизирането към конкретните практически забележки и препоръки.

Във фокуса на критическия обектив на Сирака попадат най-значимите събития в културния афиш на софийските и провинциални театри, изложбеният репертоар на първите артсалони в столицата и страната, прощъпулникът на

художественото образование у нас... Колумнистът дава ценни съвети или спори с първите наши реставратори на национални светини; възхищава се *от*, но и се безпокои за бъдещето на фолклорните и етнографски сбирки в София и провинцията, вълнува го съдбата на Народния музей и златното народно „имане“, съхранявано там, тревожи го занижаването на издателските критерии при художественото оформление на българските книги.... Из под перото му излизат истински есеистични шедьоври, посветени на народното изкуство на народната песен и народните хора, на килимарството, шевицата, фолклорния костюм... Като шедьоври следва да определим, разбира се, и публикуваните във всекидневника негови народопсихологически етюди, както и ярките му портретни ескизи, посветени на наши и чужди художници. Същественото в случая, е че Сирака визира не само утвърдени, а и новолегитимиращи се творчески присъствия, но не за да лансира или ласкае, а за да представя и оценява.

Подготвяйки публиката на всекидневника за среща с изкуството им, колумнистът на „Слово“ наистина респектиращо нещо „дешифрира“ и „изписва“ творческото дело на десетки художници, артисти, режисьори, хореографи и учени-хуманитари, но заедно с това той фактически дешифрира и описва и състоянието и проблемите на актуалния национален духовен живот. „Рисува“ и „изписва“ впрочем и самия себе си - с професионалното си верую, с естетическите си предпочитания и привързаности и с гражданските си позиции.

В сборника „Изкуство и публика“ днешният читател ще се натъкне на златни залежи от артистичен есеизъм, но ще има и възможността да види от нов ъгъл жалонни факти от културната ни история. За специалиста тези текстове ще се окажат неocenim изворов материал за откриване на неподозирани подробности от художествения ландшафт на България от втората четвърт на 20 век. От днешна гледна точка те впрочем са безценни не само с богатото си познавателното съдържание и с експресивния си артистично-публицистичен заряд. Те са твърде важни и като свидетелство за забележителното културотворческо дело на тогавашната българска интелигенция, за силата ѝ да създава духовни стойности и да вярва в българското бъдеще, въпреки преживените жестоки травми от Първата национална катастрофа.

6.) Резюме **на предговора, послеписа и съставителската концепция** **на сборника разкази „Балкански скици“ от Тодор Кожухаров**

Сборникът „Балкански скици“ (съставителство, редакция, предговор и послеслов Людмила Стоянова; издат. „График“ - Варна, 2012 г., 461 стр.) съдържа военни разкази и публицистика, създадени няколко години след приключването на Първата световна война. Авторът, Тодор Кожухаров – изявен български

журналист, писател-баталист и общественик, е възпитаник на ВНВУ. През трите войни от началото на века е артилерийски офицер, командир на батарея. От фронта се завръща като кавалер на три ордена за храброст, включително “Св. Александър с мечове”, но остава за цял живот военноинвалид. След демобилизацията Кожухаров не прекъсва връзката си с армията – започва служба във Военното училище, успоредно, в продължение на две години, оглавява Съюза на запасните офицери. Записва право в Университета, междувреме се увлича от литература, журналистика и политика, като и на трите тия поприща оставя забележителна следа. Псевдонимите, с които подписва публикациите си – *Щабскапитан Копейкин* и *Федя Чьорни*, го разкриват като горещ поклонник на руската класика.

Разказите на Кожухаров са центрирани около темата за удивилия света героизъм на българските войници и офицери във войните за национално обединение от началото на миналото столетие. Писателят впечатляващо разказва за изтласкването на вековния поробител от планинските хребети край Чепеларе, Ахъ-Челеби (Смолян), Даръ-дере (Златоград) и населените с българомохамедани южни склонове на Родопа, гледащи към Бяло море. Възторжено, но и с мек хумор, перото му фиксира победоносния демарш на нашите полкове през Ксанти, Серес, Дедеагач и Драма до Кавала и Солун. С кинематографична релефност са представени напрегнатите сражения в Югоизточна Тракия при Одрин, Булаир и Чаталджа, както и хрониката за изпитанията на българския боен дух по огнената фронтова линия в Западна Македония и Сърбия.

Сам Кожухаров прекалено скромно определя баталните си текстове като „хвърчащи бележки на един артилерийски офицер“. Жанрово тези текстове стоят някъде между мемоара, хрониката, репортажа и разказа. Фикцията я има, но тя е минимализирана – вижда се, че се разказват „истински истории“. Хроникьорската вяръност към обективността и духа на документализма обаче ни най-малко не отнемат от литературно-художествения блясък на разказването. То никъде не губи „литературното си вещество“, способността да вълнува естетически...

“Нека оставим на художниците-баталисти да рисуват парадния блясък на атаките, а ние, простите войници, сме длъжни да говорим истината.” – така в разказа „Пленници“ резюмира идейно-естетическото си кредо Тодор Кожухаров. Във военните му творби диша натуралистичната “окопна правда”. Те печелят с желязната сила на фактите и заради автобиографичната им основа със сигурност ще покорят днешния читател, склонен да издига в култ документалността.

Водещата тема в разказите на Кожухаров наистина е национално (етнически) центрирана: *«България и българите във войните от началото на двадесетото столетие»*. Релефно откриващите се подтеми обаче са универсално хуманистични: *«човекът и войната»* и *«човекът на война»*. На пръсти се броят онези наши белетристи, които са в състояние да постигнат разтърсващата експресия, с която Кожухаров рисува наслагването на ужаса и отприщването на човешките демони на бойното поле.

Баталната проза на писателя наистина е в, но всъщност никога не остава само вътре в пределите на натуралистичната поетика. Войната в нея не е само кръв, смърт, рани, кал, студ, коняк, пленници, насилие и жестокост; не е съществуване в някаква друга, неестествена реалност, защото за него тя в никакъв случай не означава и смърт на човешката душа. Той се съсредоточава преди всичко върху придобития на фронта травматичен опит и произтичащия от него катарзис.

Тодор Кожухаров е не по-малко интересен и като мислител, като респектиращо интелектуален автор с есеистичните си рефлексии върху класическата диада „войната и мирът“. Интелектуалните сондажи върху природата на войната и историческия смисъл на военните събития сближават неговите фронтови очерци и портретни рисунки на заслужили воители и генерали с историософските четива.

Към белетристичното наследство на Тодор Кожухаров, жертва на желязната хватка на цензурата, нашата днешна литературна история все още е в дълг. Тепърва ѝ предстои да го осмисли и обговори като художествен феномен с характерна тематика, жанрология и поетика и със специфични идейни философско-етични измерения. Надявам се **тази първа публикация на Кожухарови творби след демократичните промени** да стане повод за ревизия в списъка на българските писатели-баталисти и да подготви завръщането на о.з. майор Тодор Кожухаров сред първите имена в този списък след неговото тъй дълго принудително отсъствие, или по-точно *изличаване* от там.

Не само литературоведите и издателите, а и професионалните ни историографи би следвало да се отнесат с особено внимание към баталната проза на писателя, най-малкото заради документалната ѝ основа и заради потресаващата правда, с която представя сраженията, победите и пораженията, а и фронтовия бит на воювалите в продължение на години в Източна Тракия, по Беломорието и в планините на Западна Македония наши деди. Това не е просто свидетелска проза, а такава, създадена от изкушен от военната история човек с висока военна култура; проза на професионален военен – публицист и интелектуалец. Тя със сигурност би съдействала за установяване на нови подробности и нови ракурси по темата за участието на България във войните от началото на двайсетото столетие.

Текстовете в първия дял на „Балкански скици“ са подредени така, че да прозвучат като литературна хроника на тези войни, които народът ни води в името на националното си обединение. Така организирани те, струва ми се, те са готови за участие в едно проучване, чиято цел би била да установи как българската литература чете историческото и доколко тя е в състояние да проблематизира канона, недосегаемите истини в националната историография.

Вторият, вече „мирновременен“ дял на сборника съдържа няколко задгранични репортажа на директора на в. „Слово“ Т. Кожухаров от 30-те години на 20. век. Прекият повод за появата им са посещенията на автора с официални журналистически делегации в южната ни съседка и то не къде да е, а в

оспорваните през войните беломорски градчета в подножието на Южните Родопи, в Солун и в преселническите села в околността му, основани от български черноморски гърци от Анхиало (Поморие) и Месемврия (Несебър) и от каракачани от Ямболско. Тези, а и няколко други кратки документално-публицистични етюда (за прехвърлянето на българо-мохамеданите от Западна Македония в Анадола, например) са разтърсващи свидетелства за последиците от международно договорираните изселнически кампании след Голямата война, осъществени въпреки волята на обикновените балканци – с насилие. И тук ми се ще да цитирам една, реторична пацифистка реплика на писателя: *„Къде щеше да е културата на Балканския полуостров, ако през последните три десетилетия край Сава, под Акропола и Витоша се раждаха мъже разумни и волево миролюбиви...“*

Последната част на „Балкански скици“ включва очерци, пътеписи и репортажи, посветени на отраженията на войните и загубата на Беломорския хинтерланд върху съдбата на българското население в новоосвободените дялове на Родопите. *„Нашата българска държава – пише през лятото на 1937 г. Т. Кожухаров в очерка „Караманджа“, има повелителния дълг да внуши на местното население вяра и да му даде реални доказателство, че то може да съществува в своите родни планини и при тия неблагоприятни граници.“*

Разделът „Приложения“ дава възможност читателят да открие и прецени личността на политика и общественика Тодор Кожухаров през неговото поведение пред самоопределилия се като „народен“ съд. Съдържа съхранявани в Централния държавен архив стенограми от разпита му пред съда като депутат от преддеветосептемврийското XXV Обикновено народно събрание, писмените му показания на въпросите на обвинителя, пледоарията на защитата и присъдата с мотивите за решението на съдебните заседатели.

7.) Р е з ю м е

на

монографията „Гръцката махала (Вароша) – духът на древна Варна“

Монографията **„Гръцката махала (Вароша) – духът на древна Варна“** (издат. на ВСУ, 2008, 285 стр.) има характер на панорамен културноантропологически очерк, посветен на старото градско ядро на Варна - Гръцката махала, в чиито очертания се е намирал древният Одесос. **Първата част** на труда с автор доц. Людмила Стоянова е посветена на възникването на града и развитието му в динамиката на променящите се исторически обстоятелства.

Панорамно са проследени жалонни моменти от „биографиите” на гръцкия и римски Одесос и на наследилата ги средновековна Варна (владетели, победители, нашественици; култовете към старите и новите богове, системата на празничните състезания в тяхна чест, залезът на паганизма и началото на християнизацията). Осветени са и промените в урбанистичната среда след османското нашествие: култовете и култовите обекти през османския период от съществуването на града, реформирането на духа и стила на живот в него през епохата на Възраждането, верските и етнически противостояния през 19. век, промените в етнодемографския профил, а също и енергичните политически действия на варненските българи за признаване и отстояване на верската им, етническа и културна идентичност. Разглежда се подробно следосвободенското строителство на нова Варна, реформирането на градските улици и площади и на цялостната градска архитектурна среда в стила и принципите на модерния европейски урбанизъм. Отделено е внимание и на формиращата се нова колективна менталност от космополитен тип, преодоляването на ксенофобията и на етническите предразсъдъци.

Втората част (написана в съавторство) предлага четири примерни маршрута за опознаване на културните паметници, архитектурните забележителности, църквите и музеите, концентрирани в старата част на Варна, популярна сред варненци като *Гръцката махала*. В културноисторически дискурс са обговорени по-важните обекти и „местата на паметта” по избраните маршрути, включително и историята на създаването и отстояването на прочутата варненска Морска градина. Предложени са и стегнати портрети на известни публични личности – българи, гърци, турци, евреи, европейски дипломати и журналисти, оставили следа в историята на Града и Махалата. В крайна сметка се постига своеобразно културно-историческо картографиране на това ядрено градско пространство, с изключително важно присъствие в съдбата на Варна и региона.

Богато илюстрирана, написаната в научно-публицистичен стил и близка до справочно-енциклопедичните издания монография „Гръцката махала (Вароша) – духът на древна Варна“ се ползва като учебно помагало за студенти по културен туризъм и културна антропология. Тя вече се радва на добър прием и сред всички, които се интересуват от историята на Варна и региона, тъй като носи жанровите черти и на историографското очерково четиво.

8.) Резюме

на студията “ Социо/Логосът в «Литературен алманах 1907» на д-р Ив. Г. Клинчаров” ,

Студията е поместена в „1907“ (сборник с доклади от едноименна конференция на НБУ, издаден в университетското издателство на НБУ, 2008 г.) .

«Литературен алманах»' на д-р Ив. Г. Клинчаров може да бъде окачествен като опит литературата и критиката да бъдат въведени в политиката. Изданието привлича около себе си критици, теоретици, публицисти и есеисти с обществено-философска нагласа. Те изповядват леви граждански идеи, а водещият им мотив винаги е бил социалната справедливост. Пътя на социологизиращото марксистическо литературознание у нас алманахът проправя през първото предвоенно десетилетие на 20. век и с открито демонстрираното критично отношение към творчеството и възгледите на своите бележити съвременници К. Христов, П. П. Славейков, П. Ю. Тодоров и д-р К. Кръстев, чието дело литературната ни история винаги е третирила като национален литературен капитал и отдавна и с право е канонизирала. Културен продукт, върху който лежи отпечатъкът на един друг, *различен* литературен вкус и едни други, *радикални* схващания за мисията на изкуството като политическа пропаганда, алманахът на д-р Ив. Г. Клинчаров обаче също представлява важна инвестиция в градежа на многоликата сграда на националната култура. Не с авторските усилия на литературно слабите си сътрудници, колкото с отпечатаните в трите му годишници преводни културоложки, философски и критически текстове, които обслужват международното циркулиране на нови интелектуални и естетически идеи, като ускоряват въвеждането им в активен научен оборот и у нас.

9.) Обобщаващо резюме
на сборниците „Езикът на медиите“, „Изкуство и медии“ и „Вестникът и обществото“, съставител и автор на предговорите доц. д-р Людмила Стоянова

Трите сборника съдържат доклади от национални научни конференции по съответната тема, организирани от бившата катедра „Журналистика и масови комуникации“ във ВСУ „Черноризец Храбър“. В тях с публикации по обсъжданите ключови за българските медии теми участват водещи имена в българското медиазнание, социология, литературознание и изкуствознание от СУ, ВСУ, НБУ, ПУ, ВТУ и експерти от БНР и варненските медии. Сборниците, които едновременно успешно решават задачи и на междудисциплинарния диалог в хуманитаристиката, представляват значителен интерес за специалистите в различните области на медийната практика.

